

Стрілець В. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Андрієнко В. В.,
студентка 4 курсу гуманітарного факультету
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ АНГЛІЙСЬКИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розкрито сутність багатокомпонентних термінів та охарактеризовано структурні моделі англійських багатокомпонентних термінів науково-технічного тексту нафтогазової галузі за кількісним та якісним критеріями. Виявлено найбільш продуктивні та широко вживані моделі: двокомпонентні терміни за кількісним складом та модель прикметник + іменник за якісною характеристикою. Обґрунтовано частотність та доцільність уживання проаналізованих структурних моделей у текстах нафтогазової галузі.

Ключові слова: нафтогазова галузь, багатокомпонентні терміни, структурні моделі.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, зростання потоку наукової й технічної інформації, інтеграційні процеси в різних галузях, зокрема нафтогазовій, відображаються у наповненні відповідних терміносистем, вивчення яких привертає увагу лінгвістів, які прагнуть проникнути в сутність утворення, описати, впорядкувати й стандартизувати. У сучасній терміносистемі нафтогазової галузі, яка демонструє стрімкий розвиток, простежується висока продуктивність багатокомпонентних номінативних одиниць, що пояснюється загальною тенденцією до використання словосполучень для позначення зростаючої кількості об'єктів номінації. Дослідження цього сегмента нафтогазової термінології стає актуальним теоретичним і практичним завданням лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиріччя термінознавство поповнилося роботами, присвяченими вивченню загальних питань термінології, серед яких посібники С.В. Гриньов-Гриневича [1] і В.М. Лейчика [2]. А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк і З.Б. Куделько [3] дослідили семантичні та соціолінгвістичні аспекти термінотворення. В.І. Карабан [4, с. 383–407] зосередив увагу на класифікації складних науково-технічних термінів та способах перекладу англійської мови українською.

Спостерігається підвищений інтерес науковців до галузевих терміносистем, зокрема структурних особливостей. О.В. Чуешкова [5] проаналізувала структурно-типологічні характеристики аналітичних номінацій в українській економічній терміносистемі, а Л.Б. Гарашенко [6] – у загальнотехнічній. В.Л. Іщенко [7] з'ясувала парадигматичний та синтагматичний аспекти англійських багатокомпонентних економічних термінів. І.М. Гумовська [8] дослідила генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти англійської юридичної термінології в економічних текстах. О.І. Гутиряк [9] описала структуру

та семантичні характеристики англійської термінології маркетингу. С.М. Кушнерук [10] проаналізувала синтаксичний спосіб творення англійських термінів екомаркетингу. О.І. Дуда [11] прослідкувала процеси термінологізації в сучасній англійській мові на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи. О.М. Іващишин [12] звернула увагу на англійські термінологічні словосполучення в текстах із проблем техногенного впливу на довкілля. А.В. Абрегова і Р.Б. Кенетова [13] дослідили особливості формування англомовних термінів, зокрема багатокомпонентних, біомеханіки.

Проте ще не достатньо вивченими залишаються структурні характеристики багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті полягає у виявленні особливостей будови структурних моделей багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі.

Виклад основного матеріалу. Під багатокомпонентним терміном ми, слідом за О.А. Худиншою, яка називає його термінологічним словосполученням, розуміємо словосполучення, яке є одиницею номінації в системі конкретної термінології, а також смисловим і граматичним поєднанням двох (або декількох) повнозначних слів, що слугує найменуванням спеціального професійного поняття [14, с. 2]. Уважаємо, що за умов дотримання всіх вимог, які висуваються до терміна (системність, наявність дефініції, моносемія в межах підмови, стилістична нейтральність), таку лексичну сполуку, безвідносно до її довжини, можна віднести до категорії термінів, а не концептуальних об'єднань, як її характеризують деякі лінгвісти.

Згідно із С.В. Гриньов-Гриневичем, у структурі термінологічного словосполучення прослідковується місце поняття, яке воно називає, у системі споріднених із ним понять. Родове слово, ядерний компонент термінологічного словосполучення вказує на групу, до якої належить номіноване словосполученням поняття. Це слово відзначається фіксованістю місця, а в процесі утворення термінологічного словосполучення саме до нього приєднуються нові слова [1, с. 144].

Як зазначає О.В. Чуешкова, на відміну від однослівних термінів, терміносполучення виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки залежним словам, їм властива можливість гнучкішої класифікації та систематизації за певними моделями [5, с. 32].

Для проведення дослідження нами було обрано уривок (обсягом 20 000 друкованих знаків) із книги Г. Деволда «*Oil and gas production handbook*» («Довідник з нафто- та газо-

видобування») [15, с. 21–32]. Виокремлено 104 галузеві терміни для здійснення аналізу за критеріями кількості компонентів та якісного складу.

Згідно з кількісним критерієм, до першого типу належать прості терміни (терміни-слова), які складаються з одного компонента. Наприклад: *bore, chalk, crest, driller, drive, reservoir* тощо. Кількість термінів цього типу в проаналізованому тексті становить 16 із 104 одиниць (15,4%).

Наступний тип охоплює складні терміни, які вміщують два слова, причому терміни у вигляді складених слів (наприклад, *seafloor*) теж вважаються багатокомпонентними і пишуться разом або через дефіс. Наведемо приклади: *associated gas, bottom drive, caustic soda, conductor casing, fossil water, liquid condensate, seafloor, sandstone, water vapor, blow-out* тощо. Термінів цього типу в досліджуваному тексті налічуємо найбільше – 71 одиниця із 104 (68,3%).

Провівши аналіз тексту нафтогазової галузі щодо наявності багатокомпонентних термінів, які складаються з трьох компонентів, ми виокремили такі приклади: *bitumen-soaked sands, conventional perforated completion, hydrostatic formation pressure, large horizontal offset, production drilling equipment* тощо. Зауважимо, що трикомпонентні терміни присутні у кількості 15 одиниць (14,4%), чотирикомпонентні – 2 одиниці (1,9%) (*advanced enhanced oil recovery, oil and gas bearing structure*).

Таким чином, із наведених вище даних кількісного аналізу термінів нафтогазової галузі можемо зробити висновок про перевагу двокомпонентних термінів над іншими типами. Це можна пояснити тим, що двокомпонентні терміни краще задовольняють вимогу в точності, яка є однією з основних вимог до терміна. Для більш точного дефінування наукових явищ та понять використовують терміни з меншою кількістю компонентів для уникнення розбіжностей у значенні. Однак досить часто створення повної характеристики предмета чи повного обсягу поняття вимагає залучення додаткових компонентів, що пояснює поширеність використання трикомпонентних термінів.

Аналіз структурних моделей утворення термінів дає можливість оцінити перспективи вивчення джерел поповнення терміносистем, а також зрозуміти значення складників терміна для здійснення належної систематизації та досягнення його адекватного перекладу на українську мову.

У науковій літературі наводять такі структурні моделі багатокомпонентних термінів, як іменник + іменник, прикметник (дієприкметник) + іменник, іменник + іменник + іменник, іменник + дієприкметник + іменник, прикметник (дієприкметник) + прикметник (дієприкметник) + іменник, числівник + дієприкметник + іменник тощо [4, с. 383–407].

Для аналізу виокремлено 88 термінів із 104, які складаються з двох та більше компонентів. У тексті нафтогазової галузі переважають двокомпонентні терміни, які утворено за двома структурними моделями: іменник + іменник (N+N) та прикметник + іменник (A+N) (до складу другої також належать такі структурні моделі, як дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N) та дієприкметник минулого часу + іменник (Ved+N)). Серед трикомпонентних термінів було виділено такі структурні моделі: прикметник + іменник + іменник (A+N+N), іменник + прикметник + іменник (N+A+N), прикметник + прикметник + іменник (A+A+N), а також іменник + іменник + іменник (N+N+N). Чотирикомпонентні терміни, згідно з аналізом виокремлених термінів, побудовано за такими структурни-

ми моделями: прикметник + прикметник + іменник + іменник (A+A+N+N) та іменник + іменник + прикметник + іменник (N+N+A+N).

Провівши аналіз якісного складу, ми отримали такі результати:

1) структурна модель двокомпонентних термінів «прикметник + іменник» (A+N) є найпродуктивнішою, за нею утворено 38 терміноодиниць із 71 двокомпонентних (53,5%), що становить 43,1% від загальної кількості багатокомпонентних термінів. Цю модель будують так: до іменника, що означає родові поняття, додають прикметник, який конкретизує його значення. Наприклад: *caustic soda* (каустична сода), *artificial lift* (механізований видобуток), *conventional well* (звичайна свердловина), *finer filter* (дрібнопористий фільтр), *natural gas* (природний газ), *volatile compound* (летка сполука) тощо. Різновидами цієї структурної моделі є такі: дієприкметник минулого часу + іменник (Ved+N) та дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N). Коли першим елементом термінологічного словосполучення є дієприкметник минулого часу (Ved), то він утрачає характеристики часу, набуває якісних і в таких термінологічних об'єднаннях є прикметником. Моделей такого типу було виокремлено 2, зокрема *associated gas* (непунтий нафтовий газ), *associated hydrocarbons* (асоційовані вуглеводні). Структуру дієприкметник теперішнього часу + іменник (Ving+N) можна також розглядати як різновид моделі прикметник + іменник (A+N), адже дієприкметник у таких словосполученнях виконує роль прикметника, оскільки не позначає процесів та має постійний характер. Прикладів таких моделей було виокремлено 5: *closing force* («рівнодіюча» сила), *drilling rig* (бурова установка), *filtering system* (система просіювання), *lifting equipment* (спуско-підіймальне обладнання), *lubricating stock* (мастільний матеріал);

2) за моделлю «іменник + іменник» (N+N) виокремлено 33 терміни із 71 двокомпонентної одиниці (46,5% від кількості двокомпонентних термінологічних одиниць; 37,5% від загальної кількості багатокомпонентних термінів). Така структура виявилася менш продуктивною, але також досить поширеною. Наведемо приклади: *drill motor* (буровий двигун), *hydrogen sulfide* (сірководень), *wellhead* (гірло свердловини), *sandstone* (пісковик), *well bore* (стовбур свердловини), *well completion* (завершення свердловини) тощо. Такі словосполучення можуть також містити прийменник: *rate of penetration* (швидкість проникнення), *fields of crude* (нафтові поклади);

3) кількість словосполучень, що містять трикомпонентні терміни типу «прикметник + іменник + іменник» (A+N+N) становить 7 із 15 одиниць, що є найвищим показником у межах трикомпонентних термінів (8% від загальної кількості багатокомпонентних термінів). У цій моделі прикметник є конкретизатором двох наступних іменників, наприклад: *absorbent formation rock* (порода, що поглинає промивну рідину), *hydrostatic formation pressure* (гідростатичний властивий тиск), *multiple zone completion* (багатопластове завершення свердловини для одночасної спільної експлуатації кількох видобувних зон), *open hole completion* (завершення свердловин із відкритим забосом);

4) модель «іменник + прикметник + іменник» (N+A+N) присутня у кількості 3 одиниці (3,4%). Прикметник у цій моделі максимально конкретизує, уточнює терміни-іменники, які представляють основну семантичну цілісність поняття. За умови усунення прикметника, терміносполука втрачає свою абсо-

лютну точність або може перестати бути терміном. Наприклад: *bitumen-soaked sands* (піски, просочені бітумом), *production drilling equipment* (видобувне бурове устаткування), *wellhead static pressure* (статичний тиск у гирлі);

5) трикомпонентних термінів, утворених за моделлю «прикметник + прикметник + іменник» (A+A+N) налічуємо також 3 одиниці (3,4%). Препозитивний прикметник додатково уточнює науково-технічне поняття, яке може існувати окремо: *conical inside thread* (внутрішня різьба конусоподібної форми), *conventional perforated completion* (звичайне перфороване завершення), *large horizontal offset* (амплітуда горизонтального зміщення);

6) структурна модель «іменник + іменник + іменник» (N+N+N) є менш продуктивною. Кількість словосполучень цього типу становить 2 одиниці (2,2%). У такій моделі препозитивний іменник уточнює середній компонент, а постпозитивний – категорію об'єкта, на який спрямовано семантичний вплив попередніх одиниць. Під час аналізу науково-технічного тексту ми виокремили такі приклади: *sand exclusion completion* (завершення свердловини, що передбачає затримку піску), *subsurface safety valve* (запобіжний клапан підземного покриття);

7) чотирикомпонентні терміни, побудовані за моделлю «іменник + іменник + прикметник + іменник» (N+N+A+N) виокремлено у кількості 1 одиниці (1,2%): *oil and gas bearing structure* (нафто- та газоносна структура). Ця модель не є продуктивною, адже для точного передання термінологічного значення використовують менш громіздкі сполуки;

8) під час дослідження структурну модель «прикметник + прикметник + іменник + іменник» (A+A+N+N) також виявлено у кількості 1 одиниці (1,2%): *advanced enhanced oil recovery* (методи збільшення нафтовіддачі). Наведена структурна модель утворюється внаслідок ускладнення трикомпонентної структурної моделі прикметником.

Висновки. За допомогою лінгвістичного аналізу охарактеризовано структурні моделі англійських багатокомпонентних термінів науково-технічного тексту нафтогазової галузі за кількісним та якісним критеріями. Нами виявлено найбільш продуктивні та широковживані моделі, а саме: двокомпонентні терміни за кількісним складом та модель «прикметник + іменник» за якісною характеристикою.

Перспективним вважаємо спрямування наукового пошуку на дослідження семантичних аспектів розглянутих у цій статті моделей багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі.

Література:

1. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2008. 307 с.
2. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва: Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: КМ Academia, 2000. 218 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
5. Чуешкова О.В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2002. 200 с.

6. Гаращенко Л.Б. Аналітичні терміни загальнотехнічної галузі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 96–100.
7. Іщенко В.Л. Англійський багатокомпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Одеса, 2002. 18 с.
8. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Львів, 2000. 19 с.
9. Гутиряк О.І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Київ, 1999. 18 с.
10. Кушнерук С.М. Синтаксичний спосіб творення англійських термінів екомаркетингу. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 10. Т. 1. С. 59–62.
11. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Київ, 2001. 19 с.
12. Іващшин О.М. Англійські термінологічні словосполучення в текстах із проблем техногенного впливу на довкілля: дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Львів, 2007. 263 с.
13. Абрегова А.В., Кенетова Р.Б. Особенности формирования терминов междисциплинарных наук в современном английском языке (на примере терминов биомеханики). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. № 4 (70). Ч. 1. С. 47–51.
14. Худинша Е.А. Структурные особенности терминов в английском языке. *Концепт*. 2014. № 1. URL: <http://e-concept.ru/2014/14514/htm> (дата обращения: 15.04.2019).
15. Devold H. Oil and gas production handbook. Oslo: ABB Oil and gas, 2013. Ed. 3.0. 152 p.

Стрилец В. В., Андриенко В. В. Структурные модели английских многокомпонентных терминов нефтегазовой отрасли

Аннотация. В статье раскрыта сущность многокомпонентных терминов и охарактеризованы структурные модели английских многокомпонентных терминов научно-технического текста нефтегазовой отрасли по количественному и качественному критериям. Определены наиболее продуктивные и используемые модели: двухкомпонентные термины по количественному составу и модель «прилагательное + существительное» по качественной характеристике. Обоснованы частотность и целесообразность употребления проанализированных структурных моделей в текстах нефтегазовой отрасли.

Ключевые слова: нефтегазовая отрасль, многокомпонентные термины, структурные модели.

Strilets V., Andriyenko V. Structural models of English multicomponent oil and gas terms

Summary. The article reveals the essence of multicomponent terms and characterizes structural models of English multicomponent terms of the oil and gas text by quantitative and qualitative criteria. The most productive and commonly used models have been determined: two-component terms by the quantitative criterion and Adjective + Noun model by the qualitative one. The frequency and appropriateness of these structural models use in oil-and-gas texts have been substantiated.

Key words: oil and gas industry, multicomponent terms, structural models.